

J. de Rijk

DE BANGERT

AANVULLENDE SOCIAAL-ECONOMISCHE VERKENNING T.B.V. HET
RUILVERKAVELINGSGEBIED WESTWOUDE AANGAANDE HET GEBIED
DE BANGERT

Interne Nota No. 147

Juni 1970

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

A

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek

2168555

70/714

INHOUD

	Blz.	
INLEIDING	5	
HOOFDSTUK I	ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	6
	§ 1. Algemene oriëntatie	6
	§ 2. Bevolking	6
	§ 3. Beroepsbevolking en werkgelegenheid	7
HOOFDSTUK II	AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN	8
	§ 1. Samenstelling en ontwikkeling van het aantal geregistreerden	8
	§ 2. Ontwikkeling van de bedrijfsgrootte-structuur	11
	§ 3. De ontwikkeling van het aantal geregistreerden en hun bedrijven	12
HOOFDSTUK III	BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	15
	§ 1. Grondgebruik en bedrijfstypen	15
	§ 2. De fruitteelt	16
	§ 3. De glastuinbouw	19
	§ 4. De veehouderij	21
	§ 5. De in de land- en tuinbouw werkenden	23
SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING		25
BIJLAGE		28

INLEIDING

Ten behoeve van de voorbereiding van ruilverkavelingen worden door het L.E.I. sociaal-economische verkenningen samengesteld. In deze verkenningen wordt niet alleen de ontwikkeling in een recent verleden geanalyseerd, maar wordt ook getracht een indruk te geven van de verdere toekomstige ontwikkeling.

Een verkenning is opgebouwd uit drie hoofdstukken, een samenvatting en slotbeschouwing.

In hoofdstuk I worden aan de hand van bestaand statistisch materiaal (o.a. gemeentelijke cijfers van het C.B.S. of materiaal van andere instellingen) en literatuur (b.v. streekplannen) een aantal algemene sociaal-economische aspecten besproken, zoals b.v. de woonfunctie, de werkgelegenheid, planologische aspecten en de recreatie. Aldus kan de landbouw in een gebied in een ruimer kader worden geplaatst.

In hoofdstuk II wordt nader ingegaan op de agrarische structuur. De ontwikkeling van het aantal bedrijven, de veranderingen in de bedrijfs-groottestructuur en het vrijkomen van cultuurgrond in een recent verleden en ook in de verdere toekomst staan hierbij centraal. Gegevens van landbouwtellingen van het C.B.S., waarbij als criterium "de in het blok wonende telplichtige geregistreerden" worden gehanteerd, vormen hiervoor het uitgangspunt. Deze gegevens worden aangevuld met informatie van ter plaatse goed bekende personen.

In hoofdstuk III worden enkele aspecten van de bedrijfsstructuur aan de orde gesteld, zoals de bedrijfstypologie, de produktiestructuur, de produktierichting en de arbeidsproductiviteit. Ook hiervoor vormen de gegevens van de metelling de basis.

In de samenvatting en slotbeschouwing worden de voornaamste punten nog eens gememoreerd en worden de karakteristieke punten voor de toekomstige ontwikkeling in hun samenhang gezien.

Een verkenning kan aldus gezien worden als een discussienota t.a.v. de ontwikkeling in het gebied. Dit geldt zeer zeker voor de conceptnota. De discussie zal zich daarbij wellicht meer toespitsen op de toekomstige ontwikkeling. Aldus kan een verkenning bijdragen in de gedachtenvorming over structurele ontwikkelingen in een gebied.

Als aanvulling op het r.v.k. gebied Westwoud werd ook het gebied de Bangert in beschouwing genomen. Aangezien dit gebied (nog) niet in het voorlopige ruilverkavelingsgebied Westwoud is opgenomen, wordt dit gebied in een afzonderlijke nota behandeld. Hierbij werd dezelfde werkwijze als bij andere verkenningen gevolgd. Alleen een prognose van het aantal bedrijven en het vrijkomen van cultuurgrond werd achterwege gelaten. De ontwikkeling en uitbreiding van Hoorn speelt hierin nl. een te belangrijke rol.

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

§ 1. Algemene oriëntatie

Een algemene oriëntatie is te ontleen aan het Eindrapport van de Streekcommissie voor Westfriesland-Oost, dat in de loop van het jaar 1969 verscheen. Om zich een enigermate betrouwbare voorstelling te maken van het tempo waarin de stedelijke kern Hoorn zich zal ontwikkelen ontbreken betrouwbare en bruikbare aanwijzingen. Dientengevolge is het evenmin doenlijk een bepaalde grootte van dit centrum in een iets verdere toekomst als aannemelijk te beschouwen. Van zeer groot belang is derhalve de voltooiing van een goed gefundeerd structuurplan voor Groot-Hoorn.

In dit structuurplan dienen, uitgegaan van de in de schets van de P.P. D. voor het streekplangebied aangegeven hoofdlijnen, ook facetten en bijzonderheden te worden uitgewerkt, zoals de positie van Westerblokker. Het verdient - aldus nog steeds dit eindrapport - aanbeveling in Groot-Hoorns verband te komen tot het voeren van een gemeenschappelijke grondpolitiek. Als het eerste dat ten behoeve van de ontwikkeling van Groot-Hoorn met voorrang dient te worden behandeld, kan worden beschouwd Hoorn-Noord op het grondgebied dat thans nog geheel deel uitmaakt van de gemeente Zwaag.

Uit het voorgaande blijkt dat Zwaag en Westerblokker ten nauwste betrokken zijn bij de ontwikkeling naar de stedelijke kern Groot-Hoorn. Westerblokker is overigens als deel van de gemeente Blokker reeds betrokken geweest bij de sociaal-economische verkenning Westwoud.

§ 2. Bevolking

De bevolking van de gemeente Zwaag - thans $\pm 3\ 000$ - is na de oorlog sterker gegroeid dan van de gemeenten Hoorn en Blokker. Ook in de laatste jaren is de toeneming er sterker gebleven. Sedert b.v. 1 januari 1965 nam de bevolking van Zwaag met 15% toe, die van Hoorn zowel als van Blokker met 6%, terwijl die van Westwoud gelijk bleef. Voor een groot deel is dit te verklaren uit het feit dat Zwaag sedert 1961 telkenjare een ruim vestigingsoverschot boekte in tegenstelling tot Blokker en vooral Westwoud. Ten behoeve van een verdere uitbreiding heeft de gemeente reeds forse grondaankopen aan de Hoornse zijde van de Dorpsstraat gedaan.

§ 3. Beroepsbevolking en werkgelegenheid

De toeneming van de bevolking van de gemeente Zwaag ging gepaard met een toeneming van de mannelijke beroepsbevolking. Te ramen is dat laatstgenoemde sedert 1960 met + 200 toenam en thans + 800 bedraagt. In de voorafgaande periode 1947-1960 bleef de mannelijke beroepsbevolking nagenoeg gelijk (daalde iets) bij een afneming van de mannelijke agrarische beroepsbevolking met ongeveer 20%. In hoofdstuk III zal blijken in welke mate in de laatste jaren de mannelijke agrarische beroepsbevolking verder is verminderd.

Uit vorengaande is de conclusie te trekken dat het aantal in de gemeente wonende mannen die niet in de land- en tuinbouw werken na 1960 sterk moet zijn toegenomen. Niet-agrarische werkgelegenheid van enige omvang bieden enkele aannemersbedrijven, maar vooral de veiling in Zwaag. Vaststaat echter dat de plaatselijke niet-agrarische werkgelegenheid in dezelfde periode niet is meegegroeid en zeer gering is. De gemeente gaat meer en meer de eigenschappen van een forensenplaats krijgen. Dit wordt mede veroorzaakt door het recent vrij veelvuldig voorkomen van vestigingen door stedelingen die economisch aan hun plaats van herkomst gebonden blijven. Dit geldt eveneens voor Westerblokker. Met name veel in Amsterdam werkenden zijn hier de laatste tijd met hun gezinnen komen wonen. De recente nieuwbouw in Zwaag heeft de structuur van de bebouwing, nl. uitsluitend lintbebouwing, reeds doorbroken, terwijl dit voor Westerblokker eveneens het geval is en de verdere plannen deze verschuiving zullen versterken. Voor de toekomst is een voortzetting van deze ontwikkeling naar forensenplaats te verwachten.

HOOFDSTUK II

AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN

§ 1. Samenstelling en ontwikkeling van het aantal geregistreerden

Het aantal geregistreerde telplichtigen in het gebied de Bangert is in de periode 1963-1968 met 65 tot 314 verminderd of wel met 13%. Een veel minder geringe vermindering derhalve als voor het oorspronkelijke blok. Afgezien van de S-groep, die in 1968 maar één bedrijf meer omvatte, kwam een saldovermindering tot stand voor de A-groep (met 29,5%) en voor de D-groep. De B- en C-groepen namen in de laatste jaren per saldo nog toe.

Tabel 1. Aantal geregistreerden en oppervlakte cultuurgrond naar beroepsgroep in 1963 en 1968

Categorie	Geregistreerden				Cultuurgrond			
	aantal		%		aantal		%	
	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68
A	258	182	68	58	1 292	936	89	77
B	14	26	4	8	41	115	3	10
C	68	80	18	26	53	110	4	9
D	37	25	10	8	45	34	3	3
S	2	1	0	0	22	18	1	1
Totaal	379	314	100	100	1 453	1 213	100	100

Het aandeel van de A-groep in het totale aantal geregistreerden liep daardoor flink terug; hetzelfde is het geval geweest wat betreft de oppervlakte grond behorende bij A-bedrijven (van 89% tot 77% van de totale cultuurgrond). De veranderingen hebben tot gevolg gehad dat het aandeel van de cultuurgrond dat in gebruik is bij die actieve plaatselijke beroepsbevolking die niet uitsluitend en geheel op het eigen agrarische bedrijf werkt (B- en C-groepen) toenam van 7 tot maar liefst 19%. Op de sterk teruggelopen totale oppervlakte cultuurgrond bij in het gebied woonachtige grondgebruikers in gebruik (140 ha minder) wordt naderhand ingegaan.

Tabel 1 geeft saldooveranderingen per beroepsgroep weer. Wanneer we ons beperken tot de A-+B-groep, dan blijkt dat tot de saldo-vermindering hebben bijgedragen - in volgorde van belangrijkheid - opheffing van bedrijf (54), overgang naar de C-groep (17), stichting van nieuwe bedrijven (10), overgang naar de D-groep (9) en overgang vanuit de C-groep

Tabel 2. Mutaties in het aantal A-+B-bedrijven naar type

	A-+B-bedrijven							ov. zon- der vee	totaal
	met fruit en glas	met fruit	met glas	met vee	met bol- len	overige met vee	17		
Aantal in 1963	90	69	33	35	10	18	17	272	
Opheffing	- 16	- 17	- 5	- 7	- 2	- 4	- 3	- 54	
Overgang naar C	- 6	- 4	- 4	- 2	- 1	-	-	- 17	
Overgang naar D	- 4	- 2	-	- 3	-	-	-	- 9	
Over	64	46	24	23	7	14	14	192	
Typeverandering van bedrijven: 1)									
met fruit en glas	- 16	+ 2	+ 12	-	-	-	+ 2		
met fruit	+ 10	- 10	-	-	-	-	-		
met glas	+ 2	-	- 4	-	-	+ 1	+ 1		
met vee	-	-	-	- 2	+ 1	+ 1	-		
met bollen	-	-	+ 1	-	- 3	-	+ 2		
overige met vee	+ 2	+ 2	-	+ 2	-	- 7	+ 1		
overige zonder vee	+ 1	-	+ 2	-	+ 3	-	- 6		
	63	40	35	23	8	9	14		
Overgang vanuit C	+ 1	-	+ 4	-	-	-	+ 1	+ 6	
Stichting	+ 3	+ 2	-	+ 1	+ 3	-	+ 1	+ 10	
Aantal in 1968	67	42	39	24	11	9	16	208	

1) Terug te vinden onder andere bedrijfstypen op dezelfde regel.

Tabel 3. Mutaties in de bedrijfsgroottestructuur A-+B-bedrijven

	Overgebleven in 1968										In A-+B-gr. gekomen	In 1968	
	Uit A-+B-gr. verdwenen					situatie in 1968 1)							sit. in 1968
	In 1963	door ophef- fingen	ove- rige	1963	in	< 1 ha	1-3 ha	3-5 ha	5-10 ha	10-20 ha			
< 1 ha	37	8	5	24	16	7	1	-	-	-	23	1	29
1-3 ha	117	28	12	77	6	59	11	-	1	-	74	1	80
3-5 ha	49	5	5	39	1	7	19	10	2	-	35	-	35
5-10 ha	30	5	1	24	-	-	3	16	4	1	29	-	33
10-20 ha	30	5	2	23	-	1	1	3	17	1	25	-	25
≥ 20 ha	9	3	1	5	-	-	-	-	1	4	6	-	6
Totaal	272	54	26	192							192	6	208

1) De omliggende aantallen zijn dus in dezelfde frequentieklasse gebleven, spreiding over regels is spreiding in 1963, spreiding over kolommen is spreiding in 1968. Deze toelichting geldt ook voor de tabellen 10, 13 en 14.

naar de A-+B-groep (6).

De mutaties hebben zich niet in evenredigheid tot de aantallen bedrijven naar onderscheiden bedrijfstype voorgedaan. Op de A-+B-groep in het gebied de Bangert is nl. een bedrijfstype-indeling toegepast. Onderscheiden zijn bedrijven met fruitteelt gecombineerd met glastuinbouw, fruitteeltbedrijven, glastuinbouwbedrijven, veehouderijbedrijven, bollenbedrijven, overige bedrijven met veehouderij en overige bedrijven zonder veehouderij. 1)

De gehele A-+B-groep verminderde per saldo met 23 à 24%, dat is over de laatste vijf jaar gemiddeld 2) met 5,2% per jaar. Een veel sterkere vermindering dus dan voor het aangrenzende gebied Westwoud (3,4% per jaar). Een sterke vermindering trad op in de groep fruitbedrijven (9,4% per jaar), veebedrijven (7,3% per jaar) en de z.g. overige bedrijven met vee (11% per jaar). Ook het aantal bedrijven waarop fruitteelt gecombineerd met glastuinbouw voorkomt - verreweg de grootste groep - liep sterk terug (met 5,8%). Een flinke toeneming trad op in de groep glasbedrijven en in mindere mate in de groep bollenbedrijven. Verschuiving van bedrijfstype heeft hierop - naast verschillen in de mate waarin mutaties ten opzichte van de A-+B-groep optraden - belangrijke invloed gehad (zie tabel 2). Met name betreft dit verschuivingen van fruitbedrijven naar "fruit met glas-bedrijven" en van "fruit met glas-bedrijven" naar glasbedrijven. De andere mutaties waren van veel minder betekenis en voor een deel elkaar opheffend.

§ 2. Ontwikkeling van de bedrijfsgruottestructuur

Van de 208 A-+B-bedrijven in 1968 was ruim de helft kleiner dan 3 ha en waren er maar 31 (15%) minstens 10 ha groot. Dit moet direct in verband worden gezien met de gangbare bedrijfstypen. Een beschouwing over de ontwikkeling van de bedrijfsoppervlakten zonder daarbij de bedrijfstypen te betrekken heeft weinig zin. De laatste zinnen van de voorafgaande paragraaf zijn wat dit betreft een duidelijke illustratie. Eigenlijk zou men om de recente ontwikkeling van de bedrijfsoppervlakte van de bedrijven goed te kunnen beoordelen ook nog moeten weten in welke richting men verder wat betreft bedrijfstype wil. Hierbij is het echter de vraag in hoeverre men hiertoe in staat is of wordt gesteld, mede gezien de ruimtelijke ontwikkeling in de toekomst. (Tabel 4 zie blz.12.)

Uit tabel 4 blijkt dat de ontwikkeling in de periode 1963-1968 wat betreft de bedrijfsoppervlaktestructuur verre van gunstig is geweest. Er zijn wel veel qua oppervlakte kleine bedrijven verdwenen, maar de situatie in 1968 gezien naar bedrijfstype is bepaald ongunstig. Dit is het beste te bezien voor die bedrijfstypen die min of meer "zuiver" zijn, zoals de fruitbedrijven, de glasbedrijven en de veebedrijven.

Voorals beroepsbeëindiging en in veel mindere mate beroepsverande-

1) Voor een toelichting op de indeling in bedrijfstypen zie bijlage.

2) Op basis van de formule (1-d) n.

Tabel 4. A-+B-bedrijven naar type en grootte in 1963 en 1968

	Fruit- en glasbedr.		Fruitbedr.		Glasbedr.		Veebedr.		Bollenbedr.		Overige bedr.	
	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68
< 1 ha	9	-	3	1	22	24	-	-	-	1	3	3
1- 3 ha	58	40	31	10	10	14	2	1	5	6	11	9
3- 5 ha	15	13	22	14	-	-	3	1	3	2	6	5
5-10 ha	5	10	10	14	1	1	7	6	1	-	6	2
10-20 ha	2	3	2	2	-	-	17	13	1	1	8	6
≥ 20 ha	1	1	1	1	-	-	6	3	-	1	1	-
Totaal	90	67	69	42	33	39	35	24	10	11	35	25

ring van A-+B-bedrijfshoofden hebben grote invloed gehad op de veranderingen in de bedrijfsoppervlaktestructuur van de A-+B-groep. Relatief zijn daarbij ook veel bedrijven in de voor dit gebied grote oppervlakteklassen betrokken geweest, waartegenover geen toetredingen tot de A-+B-groep stonden. De mutaties in de bedrijfsoppervlakte van de voortgezette bedrijven, waarvan de betekenis voor een groot deel door het bedrijfstype of door bedrijfstypeveranderingen wordt bepaald, hebben veel minder invloed gehad. Wel is het zo dat in de grootste onderscheiden bedrijfsoppervlakteklassen (het betreft hier voornamelijk veebedrijven) verkleining van de bedrijfsoppervlakte mede een rol heeft gespeeld.

§ 3. De ontwikkeling van het aantal geregistreerden en hun bedrijven

De ontwikkeling van het aantal geregistreerden en hun bedrijven kwam zijdelings reeds ter sprake in § 1 en § 2. De oorzaken van de vermindering van het aantal A-+B-bedrijven in de periode 1963-1968 waren in volgorde van omvang beroepsbeëindiging, beroepsverandering en het vrijkomen van bedrijven doordat men elders ging boeren (overwegend buiten het blok). Dit laatste betrof praktisch alleen jongere bedrijfshoofden (jonger dan 50 jaar), nl. een aantal van 13. In een meerderheid van deze gevallen van bedrijfswisseling verkreeg de gemeente Hoorn rechten op de grond.

Tabel 5. Mutaties A-+B-bedrijven in de periode 1963-1968

		Aantal A-+B-bedrijven met veranderingen				
		totaal	voortgezet in groep			opgeheven
		A+B	C	D		
≥ 50 jr.	Beroepsbeëindiging	55	17	2	9	27
	Beroepsverandering	11	4	2	-	5
	Overige oorzaken	1	-	-	-	1
< 50 jr.	Beroepsverandering	19	-	13	-	6
	Overige oorzaken	15	1	-	-	14
Totaal		101	22	17	9	53

De in sociaal-economische verkenningen gebruikelijke prognose blijft achterwege. Deze heeft weinig zin gezien de vele onzekere factoren wat betreft bestemming van het gebied of delen van het gebied. Volstaan zal worden met een globale beschouwing. Enig houvast over de toekomstige spontane ontwikkeling zonder drastisch ingrijpen van buitenaf geeft de opvolgingssituatie.

Tabel 6. Opvolgingssituatie op de A-+B-bedrijven in 1968

Bedrijven	Aantal bedrijven	Aantal bedrijfshoofden \geq 50 jaar			
		totaal	met opvolger(s)	opvolging bekend	zonder opvolger
Fruit- en glas-	67	29	18	1	10
Fruit-	42	16	6	1	9
Glas-	39	15	5	-	10
Vee-	24	12	5	-	7
Bollen-	11	4	3	-	-
Overige	25	10	5	1	4
Totaal	208	86	42	3	41

Ongeveer 40% van de bedrijfshoofden (A+B) is 50 jaar en ouder, geen verouderde leeftijdsopbouw derhalve. Wanneer wij uitgaan van alle bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder, dan blijkt in de Bangert 49% een opvolger in eigen kring te hebben, in Westwoud 58%, in Westerkogge-Beschoot 43% en in geheel Westfriesland 1) gemiddeld 52%. Hoewel dus in de Bangert iets meer oudere bedrijfshoofden geen opvolger hebben dan gemiddeld voor Westfriesland, is dit in Westerkogge-Beschoot in nog sterkere mate zo.

In het recente verleden werden nog een aantal vrijkomende bedrijven door niet-familieleden van het abdicerende bedrijfshoofd overgenomen en eveneens een aantal bedrijven gesticht, waaronder enkele op door de gemeente Hoorn verworven gronden. Te verwachten is dat bedrijfsopname door vreemden en stichting van bedrijven in de nabije toekomst minder voor zal gaan komen. Anderzijds ligt het voor de hand dat secundaire afvloeiing van potentiële opvolgers en beroepsverandering van bedrijfshoofden door zal gaan.

Aan het einde van de periode 1963-1968 waren een aantal bedrijven door de gemeente Hoorn - en in veel mindere mate door de gemeenten Blokker en Zwaag - gekocht. Weliswaar betekende dat niet dat deze bedrijven meteen werden opgeheven (vaak kan na verkoop tijdelijk worden gehuurd), maar wel dat de gemeente bepaalt wanneer tot liquidatie wordt overgegaan.

1) Bron: "Opvolgingssituatie op veehouderij- en tuinbouwbedrijven in Westfriesland"; L.E.I. (drs. A.A.M. Rijnierse), maart 1970.

Tabel 7. Grondbalans

	Verkleind of verdwenen (ha)		Vergroot of ontstaan ha	
	to- taal	in A+B	to- taal	in A+B
Niet-agrarische bestemming bij opheffing 1)	193	191	.	.
Resp. overige opheffing en stichten van bedr.	86	56	27	10
Overgang van A+B naar C en D	16	16	10	10
Resp. bedrijfsverkleining en vergroting	85	78	161	154
Vershil	.	.	182	167
Grond betrokken bij mutaties 2)	380	341	380	341

1) Van bedrijven.

2) Voor zover dit uit een vergelijking van de situatie in 1963 en in 1968 blijkt.

Uit de eenvoudige grondbalans van tabel 7 is niet exact de oppervlakte cultuurgrond af te lezen die in de periode 1963-1968 daadwerkelijk ten behoeve van niet-agrarisch gebruik is verdwenen. Ook het areaal dat ten behoeve van niet-agrarische uitbreiding werd gekocht komt er niet helemaal uit doordat niet kon worden nagegaan in welke mate ook bedrijfsverkleining hierdoor veroorzaakt is. In hoeverre de uit de grondbalans blijkende bedrijfsvergrotingen voor een totaal van ± 160 ha van tijdelijke aard zijn doordat zonder pachtcontract van de door de gemeente verworven gronden kan worden gepacht is niet bekend. Zolang deze grondaankopen vrijwillig blijven is het interessant te bezien in hoeverre men met de gemeenten over verkoop akkoord gaat en het als het ware als een alternatieve aanwending ziet.

De gemeente Hoorn kocht in deze periode ± 160 ha op van bedrijven die werden opgeheven. Na 1968 is doorgegaan met dergelijke aankopen. Het is wel zeker dat deze aankopen de grondprijs hebben opgevoerd waardoor agrariërs die door middel van aankoop willen uitbreiden worden gehandicapt.

HOOFDSTUK III

BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN

§ 1. Grondgebruik en bedrijfstypen

Bij de in het gebied wonende grondgebruikers was in 1968 \pm 1 200 ha cultuurgrond in gebruik. Ongeveer 42% was grasland, eveneens 42% fruitaanplant en de overige 16% in volgorde van areaalsomvang beteeld met akkerbouw- en groentegewassen, met kleinfruit, met gewassen onder glas en met bollen. De enkele resterende hectaren werden gebruikt voor de teelt van tuinbouwzaden en bloemkwekerijgewassen in de volle grond.

Sedert 1963 is de bij in het gebied wonende grondgebruikers in gebruik zijnde oppervlakte cultuurgrond met 10% afgenomen. De ontwikkeling van de totale arealen aan de belangrijkste gewassen is hiermee verre van evenredig verlopen.

Tabel 8. Grondgebruik in 1963 en 1968

	Areaal op A-+B-bedrijven			Areaal op alle bedrijven	
	ha		index '68	1963	1968
	1963	1968	('63=100)		
Grasland	627	421	67	678	513
Hardfruit	477	463	97	517	515
Kleinfruit	111	37	33	125	41
Bollen	21	24	114	25	27
Akkerbouw en groenten 1)	71	78	110	80	82
Overige tuinbouw 1)	3	4	133	3	6
Glastuinbouw	22	26	118	24	29
Totaal	1 332	1 053	.	1 452	1 213
Aftrek onderteelt	134	38	.	146	39
Oppervl. cultuurgrond	1 198	1 015	85	1 306	1 174

1) Vollegronds.

De afnemings van de oppervlakte cultuurgrond betrof praktisch alleen grasland. In 1968 hadden de in het gebied wonende A-+B-grondgebruikers mede daardoor een groter areaal hardfruit in gebruik dan grasland.

Het areaal kleinfruit nam met twee derde af, deze vermindering viel nagenoeg samen met de vermindering van het areaal onderteelt in boomgaarden. Het areaal van alle reeds genoemde andere gewassengroepen

nam toe.

Tabel 9. Ontwikkeling areaal en bedrijven naar type (A-+B-bedrijven)

Bedrijven	Bedrijven in 1968		Gemiddelde grootte in ha		Gewassen-groepen	Index 1) areaal in 1968
	aan-tal	index 1)	'63	'68		
Fruit- en glas-	67	74	2,66	3,95	} fruit	85
Fruit-	42	61	3,48	5,29		
Glas-	39	118	0,99	1,01		
Vee-	24	} 62	11,45	12,41	} grasland	67
Overige met vee	9		11,20	10,07		
Bollen-	11	110	4,10	5,27	bollen	114
Overige	16	94	2,47	2,66	overige	111

1) 1963 = 100.

De ontwikkeling van het areaal van de voornaamste gewassengroepen in het gebied weerspiegelt zich maar gedeeltelijk in de ontwikkeling van het aantal bedrijven naar bedrijfstype (zie voor de daarbij gehanteerde criteria bijlage). Zo is b.v. het aantal fruitbedrijven veel sterker afgenomen dan het areaal fruit, terwijl het totale areaal hardfruit op de desbetreffende bedrijven bijna gelijk bleef.

Uit een vergelijking van de gemiddelde bedrijfsgrootten in 1963 en 1968 blijkt dat deze sedert 1963 door allerlei plaatsgehad hebbende mutaties vrij aanzienlijk zijn verbeterd. Tegelijk roept dit vraagtekens op, zoals met name wat betreft de allergrootste groep bedrijven, de fruit- en glasbedrijven. Dit geldt ook voor de - overigens kleine - andere groepen gemengde bedrijven zoals de bedrijven met naast veehouderij ook tuinbouw en de groep z.g. overige bedrijven.

§ 2. De fruitteelt

De fruitteelt neemt dus qua oppervlakte de grootste plaats in. In het gebied ligt het bekende oude fruitteeltcentrum de Bangert, waar de fruitbedrijven over het algemeen uit een kleine oppervlakte bestaan en waar de huidige structuur van deze bedrijven diverse problemen met zich meebrengt.

De kleinfruitteelt (voornamelijk van rode bessen) heeft er altijd een belangrijke plaats ingenomen, sterk overwegend als onderteelt. Door de financieel minder goede resultaten is het areaal aan kleinfruit zeer sterk ingekrompen (in de periode 1963-1968 zelfs met twee derde). Naast het probleem van de te kleine bedrijfsoppervlakte werd men in de Bangert geconfronteerd met het probleem dat de bedrijven doorgaans nauwelijks of geen uitbreidingsmogelijkheden hebben. Bovendien is het ook voor de

Tabel 10. Ontwikkeling van de bedrijfsomvang aan hardfruit

	Aantal bedrijven (A+B) met hardfruit 1)														to- taal	Areaal hard- fruit (ha) 1)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10/11	12/13	≥14				
In 1963	85(24)	40(18)	24(10)	9(6)	7(5)	4(1)	2(2)	-	1(1)	1	1(1)	2(1)	176(69)	461(225)		
Verdwenen uit A+B	33(14)	12(5)	6(2)	-	1(1)	1(1)	-	-	-	-	-	-	53(23)	98(49)		
In A+B	52(10)	28(13)	18(8)	9(6)	6(4)	3	2(2)	-	1(1)	1	1(1)	2(1)	123(46)	363(176)		
voortgezet Met in 1968																
. . . . ha 2):																
< 1 ha	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
1 ha	25(3)	8(2)	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
2 ha	3(1)	12(5)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
3 ha	3(2)	4(2)	9(5)	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
4 ha	1	2(1)	-	5(4)	-	-	-	-	-	-	-	-	1(1)	-		
5 ha	-	-	2	-	4(3)	1	-	-	-	-	-	-	-	-		
6 ha	-	-	1	2(2)	1(1)	1	-	-	-	-	-	-	-	-		
7 ha	-	1	1(1)	1(1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
8 ha	-	-	1(1)	-	-	-	2(2)	-	-	-	-	-	-	-		
9 ha	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
10/11 ha	-	1(1)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-		
12/13 ha	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-		
≥ 14 ha	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2(1)	-	-		
Na mutaties:	36(5)	15(6)	18(9)	9(6)	7(3)	5(3)	3(2)	3(3)	2	2(1)	2	3(1)	105(39)	420(183)		
Bijgekomen	7(1)	2	1(1)	-	-	1	1(1)	-	-	-	-	-	12(3)	30(12)		
In 1968	43(6)	17(6)	19(10)	9(6)	7(3)	6(3)	4(3)	3(3)	2	2(1)	2	3(1)	117(42)	450(196)		

1) (. . .) waarvan z.g. fruitbedrijven.

2) Zie toelichting bij tabel 3.

meeste bedrijven onmogelijk goede grond in de naaste omgeving aan te kopen, daar de prijs voor deze gronden in sterke mate bepaald wordt door de waarde die het als bollengrond heeft. Velen hebben dan ook hun toevlucht gezocht in tuinbouw onder glas.

Daarnaast heeft zich in het gebied fruitteelt buiten de Bangert ontwikkeld met een gedeeltelijk andere problematiek. In het algemeen zijn de percelen fruitaanplant er groter en is de aanplant er eenvormiger.

Het is een bekend feit dat na 1964 de rentabiliteit van de fruitteelt doorlopend ongunstig is geweest. Wellicht heeft men in de eerste jaren van de in beschouwing genomen periode 1963-1968 het verloop van de rentabiliteit nog niet zo ongunstig ingezien. Men kan wel stellen dat pas de laatste paar jaren het inzicht - ook bij de agrarische ondernemer - is gekomen dat de crisis in de fruitteelt een langdurige kan zijn. Een bijdrage-regeling voor het rooien van boomgaarden is pas vanaf 1 augustus 1968 in werking. De invloed van deze regeling komt dus nog niet in de ter beschikking staande cijfers tot uiting. Voorts is ook het verloop van het totale areaal fruit in de gemeenten Zwaag en Blokker van minder betekenis dan het verloop van het areaal per individueel bedrijf.

Naast een relatief sterke vermindering van het aantal fruitbedrijven door beroepsbeëindiging en beroepsverandering van de bedrijfshoofden is het aantal ook verminderd door bedrijfstypeverandering, voornamelijk doordat aan glastuinbouw werd begonnen. De oppervlakte kleinfruit verminderde zeer sterk. Relatief het beste hield de kleinfruitteelt stand op de bedrijven met fruitteelt gecombineerd met glastuinbouw.

Uit tabel 10 blijkt duidelijk dat, hoewel op een aantal bedrijven flinke uitbreidingen van het hardfruitareaal hebben plaatsgehad, de fruitbedrijven overwegend zeer klein zijn. Zo hadden in 1968 van de 42 fruitbedrijven in het gebied er 12 minder dan 3 ha, 16 vanaf 3 tot 5 ha en 14 minstens 5 ha hardfruit. Bovendien is op 16 van deze 42 bedrijven na de opname in 1968 voor in totaal 37 ha aanplant rooipremie aangevraagd, waarvan per 1 januari 1970 22 ha was goedgekeurd en 15 ha nog in behandeling was. Zo hadden van de 14 fruitbedrijven waarop in 1968 minstens 5 ha fruitaanplant aanwezig was er 10 rooipremie aangevraagd voor te zamen 27 ha. De areaalstructuur van de fruitbedrijven is er dan ook na 1968 zeker niet beter op geworden. In totaal werd op alle A-+B-bedrijven uit 1968 voor \pm 75 ha rooipremie aangevraagd, waarvan 45 ha reeds werd goedgekeurd.

Te verwachten is dat het aantal fruitbedrijven in de A-+B-groep verder zal afnemen. Zo kunnen er van de 42 dergelijke bedrijven die er in mei 1968 waren 9 als structureel aflopend worden beschouwd. Wat de bedrijfshoofden van de 33 overige bedrijven betreft zijn er sedertdien 1) 3 van hoofdberoep veranderd, is er 1 van bedrijf gewisseld (maar buiten het gebied) en zijn er 4 een nevenberoep gaan uitoefenen. Deze ontwikkeling is wellicht een teken aan de wand. Men kan zich met recht afvragen of de risicofactor in de fruitteelt bij de huidige productie- en marktstructuur, mede in verband met de toenemende vermogensbehoefte, in de toekomst niet te groot is voor een eenzijdig gespecialiseerd bedrijf. Zeker

1) Tot 1 januari 1970, dus in een tijdvak van \pm 1,5 jaar.

nu het fiscale systeem geen ruimte laat om in de eerste beplantingscyclus voor de dekking van de risico's te reserveren. 1)

Het feit dat fruitbedrijven snel verouderen en ondanks vernieuwing slechts zelden het rentabiliteitsniveau van de "eerste ronde" bereiken is een specifiek fruitteelt probleem. Zolang hiervoor nog geen oplossing is gevonden is het voor het fruitbedrijf in de toekomst van groot belang dat ruimte aanwezig is voor vervanging en/of uitbreiding.

In het algemeen kan men stellen dat het succes van de fruitteelt voor een zeer groot deel wordt bepaald door de omvang van de plantactiviteit in een bepaalde fase van de aanbodsontwikkeling. Dit geldt ook voor het individuele bedrijf. De aanplant in één keer van de gehele bedrijfsoppervlakte brengt te veel risico's met zich mee. Het type bedrijven zoals dat in de Bangert overwegend voorkwam zal dan ook waarschijnlijk voor zover tot de A-+B-groep behorend geheel tot het verleden gaan behoren.

§ 3. De glastuinbouw

De groep z.g. glasbedrijven is naast de zeer kleine groep z.g. bollenbedrijven de enige groep bedrijven in de A-+B-categorie die niet is afgenomen in de periode 1963-1968. Daarnaast is ook de andere (de grootste) onderscheiden groep bedrijven met glastuinbouw, nl. de groep z.g. fruit- en glasbedrijven, veel minder sterk afgenomen dan de andere groepen bedrijven (zie b.v. tabel 2). In 1968 was op 122 (59%) van de 208 A-+B-bedrijven glastuinbouw aanwezig en op ongeveer een derde van het totale aantal van 106 overige bedrijven (C, D en S).

Tabel 11. Areaal glastuinbouw in 1963 en 1968

	Aantal bedrijven		Areaal (ha) glastuinbouw					
			koud		verwarmd		totaal	
	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68
A-+B-bedr.m.glas:								
fruit-+ glasbedr.	90	67	10,02	7,57	2,37	5,13	12,39	12,70
glasbedrijven	33	39	4,62	4,08	2,29	5,55	6,91	9,63
overige bedr.	18	16	1,11	1,31	1,06	2,21	2,17	3,52
totaal	141	122	15,75	12,96	5,72	12,89	21,47	25,85
Ov.bedr. m. glas	37	34	2,69	2,19	0,30	0,49	2,99	2,68
Alle bedr.m.glas	178	156	18,44	15,15	6,02	13,38	24,46	28,53

In totaal was er in 1968 bij grondgebruikers in het gebied 28,5 ha glastuinbouw aanwezig tegen in 1963 24,5 ha. De uitbreiding van het areaal is dus op zichzelf bezien niet bepaald indrukwekkend geweest. Dit is echter maar één facet (zij het een belangrijk) van de ontwikkeling van de glas-

1) Zie "Samenvatting en conclusies" van "Bedrijfseconomische aspecten van de fruitteelt in verschillende gebieden in Nederland"; Tuinbouwmededelingen, jaargang 32, No. 7/8.

Tabel 13. Ontwikkeling van het glasareaal en de aard van het teeltplan

	Aantal A-+B-bedrijven met glasteelten						totaal					
	met are glasteelten 1)											
	< 10 zon- der	10-19 zon- der	20-29 zon- der	30-39 zon- der	40-59 zon- der	≥ 60 zon- der						
In 1963 totaal	46	7	33	12	22	10	1	6	2	1	1	141
Verdwenen	- 22	3	6	4	4	2	-	-	-	-	-	41
Voortgezet als zodanig	24	4	27	8	18	8	1	6	2	1	1	100
Met in 1968 1):												
< 10 are zonder bl.	17	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
< 10 are met bl.	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10-19 are zonder bl.	3	-	14	2	2	-	-	-	-	-	-	-
10-19 are met bl.	1	-	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-
20-29 are zonder bl.	-	1	2	-	5	2	1	1	-	-	-	-
20-29 are met bl.	1	-	4	1	3	3	-	-	-	-	-	-
30-39 are zonder bl.	1	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-
30-39 are met bl.	-	-	2	1	2	2	-	3	2	-	-	-
40-59 are zonder bl.	-	-	-	-	1	1	-	-	2	-	-	-
40-59 are met bl.	1	-	-	2	2	1	-	-	2	2	-	-
≥ 60 are zonder bl.	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
≥ 60 are met bl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Na mutaties	19	2	21	7	12	12	3	10	3	8	1	2
Bij gekomen	+ 9	3	3	3	-	1	-	2	-	1	-	22
In 1968 totaal	28	5	24	10	12	13	3	12	3	9	1	122
w.v. glasbedrijven	3	1	7	5	3	6	2	6	-	6	-	39

1) Zie toelichting bij tabel 3.

tuinbouw. Zo blijkt uit tabel 11 dat het areaal verwarmd glas meer dan verdubbelde en het areaal aan koud glas flink verminderde, waardoor momenteel ongeveer de helft van het areaal verwarmd wordt tegen in 1963 ongeveer een kwart.

Tabel 12. Aard van de teelten in 1963 en 1968

A-+B-bedrijven met glas	Aantal bedrijven met onder glas					
	alleen fruit		groenten, event. (ook) ook fruit bloemen			
	'63	'68	'63	'68	'63	'68
Fruit-+ glasbedrijven	19	15	50	32	21	20
Glasbedrijven	4	1	19	14	10	24
Overige bedrijven	4	1	8	8	6	7
Totaal	27	17	77	54	37	51

Naast de (vrij geringe) uitbreiding van het areaal en de sterke uitbreiding van het areaal dat verwarmd wordt is er op vele bedrijven verandering gekomen in de aard van het teeltplan. In 1963 kwam op 26% van de A-+B-bedrijven met glastuinbouw bloementeel onder glas voor tegen in 1968 op 41%. Het hoogste percentage bedrijven met bloementeel onder glas en het laagste met alleen fruitteel onder glas komt voor - wat niet te verwonderen is - onder de z.g. glasbedrijven.

Het ligt voor de hand dat de overgang van koude teelten naar verwarmde teelten, maar met name overgang naar bloementeel, de uitbreiding van het glasareaal afremt. In de eerste plaats vanwege de investeringen en in de tweede plaats vanwege de arbeidsintensiteit.

Uit tabel 13 blijkt dat op een relatief belangrijk aantal bedrijven de plaatsgehad hebbende overgang naar (ook) bloementeel een flinke uitbreiding van het totale areaal aan glasteelten niet in de weg heeft gestaan. Daarnaast is er echter ook een relatief eveneens belangrijk aantal met een zeer klein areaal glastuinbouw, waar bovendien geen tekenen zijn dat tot uitbreiding zal worden overgegaan.

§ 4. De veehouderij

Het areaal grasland in het gebied liep in de periode 1963-1968 zeer sterk terug, het aantal veebedrijven eveneens. In 1968 was nog 513 ha van de bij in het gebied wonenden in gebruik zijnde cultuurgrond grasland, waarvan 421 ha bij A-+B-bedrijfshoofden. Van deze 421 ha was 295 ha in gebruik op z.g. (melk)veebedrijven, 78 ha op z.g. overige bedrijven met melkvee en 48 ha op overige bedrijven, waarop geen melkvee wordt gehouden.

In 1968 waren er nog slechts 24 veebedrijven in de A-+B-groep in het gebied. Overwegend waren dit qua oppervlakte kleine bedrijven, het

grootste was nog geen 30 ha.

In een aantal gevallen is van een "afbrokkeling" van de oppervlakte van de bedrijven sprake. Het is wellicht een min of meer gunstig verschijnsel dat deze ten opzichte van de andere bedrijfstypen kleine groep bedrijven relatief de grootste oppervlakte grond omvat. Bovendien komt in deze groep het hoogste percentage bedrijven geëxploiteerd door een ouder bedrijfshoofd zonder opvolger in eigen familiekring voor (zie tabel 6).

Tabel 14. Omvang van de veebedrijven (A+B)

	Aantal veebedrijven (A+B)					totaal
	van ha 1)					
	< 10	10-12,5	12,5-15	15-20	≥ 20	
In 1963 totaal	12	9	3	5	6	35
Verdwenen	6	3	-	2	3	14
Voortgezet	6	6	3	3	3	21
Met in 1968 1):						
< 10 ha	4	1	1	-	-	
10 -12,5 ha	1	4	-	1	-	
12,5-15 ha	-	1	2	1	-	
15 -20 ha	1	-	-	-	1	
≥ 20 ha	-	-	-	1	2	
Na mutaties	6	6	4	2	3	
Bij gekomen	2	-	1	-	-	3
In 1968 totaal	8	6	5	2	3	24
- met < 15 koeien	6	1	1	-	-	8
- met 15-25 koeien	-	5	4	1	1	11
- met 25-30 koeien	2	-	-	1	-	3
- met 30-50 koeien	-	-	-	-	2	2

1) Zie toelichting bij tabel 3.

Overig grondgebruik

Naast fruitteelt, glastuinbouw en graslandexploitatie werd in 1968 door A-+B-bedrijfshoofden nog aan akkerbouw (32 ha), aan vollegrondsgroenteteelt (31 ha) en aan bollenteelt (+ 25 ha) gedaan. Bovendien kwam nog voor 2 ha de teelt van tuinbouwzaden en voor eveneens 2 ha de teelt van bloemen in de volle grond voor. Ongeveer 15 ha werd gebraakt.

De akkerbouw en de vollegrondsgroenteteelt kwamen op bedrijven voor van allerlei typen, de bollenteelt hoofdzakelijk op min of meer gespecialiseerde bedrijven en de vollegrondsbloemeteelt hoofdzakelijk op glasbedrijven. Het areaal aan bollen was in 1968 weinig groter dan in 1963. Daarentegen was er in 1963 maar 1/2 ha bloemen in de volle grond tegen in 1968 2 ha.

§ 5. De in de land- en tuinbouw werkenden

Wat de ontwikkeling van het aantal in de land- en tuinbouw werkenden betreft is het illustratief een vergelijking met de nabijgelegen ruilverkavelingsgebieden Westwoud en Westerkogge-Beschoot te maken. De verschillen zijn belangrijk.

Tabel 15. Vergelijking van het verloop van het aantal in de land- en tuinbouw werkenden

Gebied	Index 1) van het aantal in 1968		
	A-+B- bedrijven	werkenden op A-+B-bedrijven	vaste arbeiders op A-+B-bedrijven
De Bangert	76	78	84
R.v.k. Westwoud	84	77	41
R.v.k. Westerkogge-B	75	67	45

1) 1963 = 100.

In de Bangert nam het aantal in de land- en tuinbouw werkenden minder sterk af dan het aantal A-+B-bedrijven, in tegenstelling tot de ontwikkeling in de vergeleken gebieden. Dit is in veel sterkere mate het geval wat betreft het verloop van het aantal vaste arbeiders, dit aantal nam in de twee genoemde ruilverkavelingsgebieden dubbel zo sterk af als in het gebied de Bangert.

Tabel 16. In de land- en tuinbouw werkenden 1) op A-+B-bedrijven

	Aantal werkenden op A-+B-bedrijven							
	bedrijfs- hoofden		overige gezinsleden		overigen		totaal	
	'63	'68	'63	'68	'63	'68	'63	'68
Fruit-en glasbedrijven	92	71	26	23	41	31	159	125
Fruitbedrijven	77	46	14	3	22	14	113	63
Glasbedrijven	31	42	5	5	12	18	48	65
Veebedrijven	35	24	13	7	5	2	53	33
Bollenbedrijven	10	11	7	5	6	5	23	21
Overige bedrijven 2)	36	30	17	9	13	13	66	52
De Bangert totaal	281	224	82	52	99	83	462	359

1) Mannen.

2) Op de 9 bedrijven met vee in deze groep in 1968 werkte geen enkele vaste arbeider.

Het aantal meewerkende zoons nam veel sterker af dan het aantal vreemde arbeidskrachten. De aard van de bedrijven speelt een belangrij-

ke rol bij de samenstelling van de arbeidsbezetting. Zo werkten op de 31 bedrijven met vee in 1968 slechts eentweetal vreemde arbeidskrachten en op de 39 glasbedrijven 18.

De conclusie is dat de ontwikkeling van de agrarische werkgelegenheid in de Bangert afgezien van factoren van buitenaf voornamelijk zal afhangen van de ontwikkeling van en naar glasteelten. Te verwachten is dat het aantal bedrijven van het type glasbedrijf relatief het minst zal afnemen. Waarschijnlijk zal dit gepaard gaan met een verdere afstoting van aanvullend vollegrondsgebruik. Dit is tevens het bedrijfstype dat relatief het minste grond vergt.

SAMENVATTING EN SLOTBESCHOUWING

1. Het tempo waarin de stedelijke kern Hoorn zich zal ontwikkelen tot Groot-Hoorn zal in hoge mate de toekomstige ontwikkeling bepalen op het grondgebied dat thans tot de gemeente Zwaag en het westelijke deel van de gemeente Blokker behoort. Vooruitlopend op deze ontwikkeling werden reeds forse grondaankopen van gemeentewege gedaan.

2. Het deel van de niet onaanzienlijk toenemende mannelijke beroepsbevolking dat in de land- en tuinbouw werkt werd en wordt van lieverlede minder. De gemeente Zwaag gaat meer en meer de eigenschappen van een forensenplaats krijgen. Dit geldt eveneens voor Westerblokker.

3. De gehele A-+B-groep verminderde per saldo in de periode 1963-1968 met 23 à 24%, dat is gemiddeld met 5,2% per jaar. Deze vermindering is dus sterker dan voor het aangrenzende ruilverkavelingsgebied Westwoud (3,5), maar minder sterk dan voor het nabijgelegen ruilverkavelingsgebied Westerkogge-Beschoot (5,75).

Een sterke vermindering trad op in de groep fruitbedrijven, veebedrijven en z.g. overige bedrijven met vee. Een flinke toeneming vond plaats in de groep glasbedrijven en in mindere mate in de groep bollenbedrijven.

4. De ontwikkeling van de bedrijfsoppervlaktestructuur is verre van gunstig geweest. In de eerste plaats geldt dit voor de veebedrijven en in iets mindere mate voor de fruitbedrijven. Er zijn wel veel qua oppervlakte kleine bedrijven opgeheven, maar de situatie in 1968 was nog bepaald ongunstig. Wat de grootste groep bedrijven betreft, nl. de groep waarop fruitteelt gecombineerd met glastuinbouw voorkomt, is het echter wat dit betreft van groot belang in welke richting deze bedrijven zullen gaan. Deze bedrijven zijn voor een groot deel in de oude kern de Bangert gelegen. De ongunstige kavelvorm vormt hier sterk overwegend een ernstige belemmering voor verbetering van de bedrijfsgroottestructuur. Zelfs voor een gespecialiseerd glastuinbouwbedrijf is hier de gangbare kavelbreedte nog te smal.

5. Ongeveer 42% van de bij in het gebied wonenden in gebruik zijnde grond was in 1968 grasland, eveneens 42% fruitaanplant en de overige 16% in volgorde van areaalomvang beteeld met akkerbouw- en groentegewassen, met kleinfruit, met gewassen onder glas (26 ha) en met bollen. In 1968 hadden de A-+B-grondgebruikers in de Bangert zelfs een groter areaal hardfruit in gebruik dan grasland.

6. In het gebied ligt het bekende oude fruitteeltcentrum de Bangert met een veelal in het verleden vastgelegd patroon, nl. kleine huispercelen met dichte beplanting en onderteelt van kleinfruit met vaak een druivenserre. Uitbreidingsmogelijkheden waren er veelal niet, de bedrijven zijn dan ook overwegend niet meegegroeid met de zich wijzigende ontwikkelingen in de fruitteelt. Daarnaast heeft zich in Zwaag en Westerblokker buiten de Bangert fruitteelt ontwikkeld met een gedeeltelijk andere problema-

tiek. In het algemeen zijn de percelen er groter en is de aanplant er eenvormiger en moderner. Naast een relatief sterke vermindering van het aantal fruitbedrijven door beroepsbeëindiging en beroepsverandering van de bedrijfshoofden is het aantal ook verminderd door bedrijfstypeverandering, voornamelijk doordat aan glastuinbouw werd begonnen. De oppervlakte kleinfruit verminderde zeer sterk.

Van de 42 fruitbedrijven (A-+B-groep) die er in 1968 in het gebied waren was in 14 gevallen de hardfruitaanplant minstens 5 ha groot, waarvan in 10 gevallen rooipremie was aangevraagd voor te zamen 27 ha. In totaal werd op alle A-+B-bedrijven uit 1968 voor + 75 ha rooipremie aangevraagd. Gerekend met de grens van 7 ha waarbij volgens de huidige bedrijfseconomische maatstaven een rationele fruitproductie op het gespecialiseerde bedrijf nog juist mogelijk is, dan zijn er slechts 8 van de 42 fruitbedrijven die in 1968 aan deze eis voldoen. Van deze 8 bedrijven was op een zestal voor + 15 ha rooipremie aangevraagd.

De rentabiliteit van de fruitteelt zal vooreerst ongunstig blijven. Met name voor het gespecialiseerde fruitbedrijf is de risicofactor bij de huidige productie- en marktstructuur voor de toekomst zeer groot. Dit geldt met name voor de aanplant in één keer van de gehele bedrijfsoppervlakte.

Te verwachten is dat het aantal fruitbedrijven verder fors zal afnemen. Een ander alternatief dan beroepsverandering is er voor de jongere fruitkwekers bijna niet. Voor overschakelen op glastuinbouw is het in vele gevallen waarschijnlijk te laat. De gelukkige omstandigheid doet zich voor dat er in de nabije omgeving niet-agrarische werkgelegenheid te over is.

7. De groep glasbedrijven is naast de zeer kleine groep bollenbedrijven de enige groep A-+B-bedrijven die in de periode 1963-1968 niet is afgenomen. Naast een uitbreiding van het totale areaal onder glas werd het areaal verwarmd glas meer dan verdubbeld en is men op een meerderheid van de glasbedrijven bloemen onder glas gaan telen. Er is echter een belangrijk aantal bedrijven met een zeer klein areaal glastuinbouw, waar alle aanwijzingen ontbreken dat nog tot uitbreiding zal worden overgegaan. Trouwens ook voor de andere bedrijven zal het in vele gevallen een harde dobber zijn met hun glasbedrijf of met dat deel van hun bedrijf dat uit glastuinbouw bestaat "mee te kunnen". Na 1963 is de rentabiliteit van de glastuinbouw sterk gedaald. Gezien de hoge investeringen nodig voor een minimaal vereiste bedrijfsomvang onder glas (b.v. 30 are voor bloemen en 60 are voor overige teelten) is aan te nemen dat een zeer groot deel van de bedrijfshoofden in de Bangert die aan glastuinbouw doen - ook onder de min of meer gespecialiseerde glastuinders - uiteindelijk zullen "uitvallen". Het ziet ernaar uit dat de overgang op bloementeelt slechts tijdelijk soelaas bood. Te verwachten is een ombuiging in de Bangert voor het verloop van het aantal bedrijven met glastuinbouw.

8. Het areaal grasland liep sterk terug, het aantal veebedrijven eveneens. In 1968 waren er nog slechts 24 veebedrijven in de A-+B-groep over, waarvan er slechts 3 boven de 20 ha uitkwamen. In een aantal gevallen is van een "afbrokkeling" van de oppervlakte sprake. Te verwachten is dat de "druk" ook op deze bedrijven verder zal toenemen.

9. Naast fruitteelt, glastuinbouw en graslandexploitatie werd in 1968 door

A-+B-bedrijfshoofden nog aan akkerbouw (32 ha), aan vollegrondsgroenteteelt (31 ha) en aan bollenteelt (+ 25 ha) gedaan. Bovendien kwam nog voor 2 ha de teelt van tuinbouwzaden en voor eveneens 2 ha de teelt van bloemen in de volle grond voor.

10. Tot voor kort nam het aantal A-+B-bedrijven in Westerkogge-Beschoot veel sneller af dan in de Bangert en het aantal werkenden op dergelijke bedrijven in Westwoud eveneens sneller dan in de Bangert. Met name het aantal vaste arbeiders nam in de Bangert veel minder sterk af, wat voor een groot deel veroorzaakt werd door de relatief grote werkgelegenheid in de glastuinbouw. In de Bangert zal een vermindering van het aantal werkenden in de land- en tuinbouw daardoor meer dan in de nabijgelegen gebieden kunnen komen uit alle categorieën agrariërs (bedrijfshoofden, meewerkende zoons en arbeiders), waardoor het waarschijnlijk is dat de afvloeiing uit de land- en tuinbouw er in de nabije toekomst sneller zal gaan. Over het tempo en de mate waarin dit zal plaatshebben is niets zinnigs te zeggen. Wat betreft de ontwikkeling van het aantal bedrijfshoofden (in casu het aantal bedrijven) geeft de opvolgingssituatie enig houvast. In de Bangert is het percentage bedrijven van oudere bedrijfshoofden zonder opvolger in eigen kring hoger dan in Westwoud (resp. 50 en 40).

Te verwachten is, mede gezien het onder de punten 6 en 7 gestelde wat betreft de toekomst van de fruitteelt en de glastuinbouw in dit gebied, dat de agrarische werkgelegenheid in de Bangert in de nabije toekomst fors zal verminderen, terwijl de toeneming van de plaatselijk wonende beroepsbevolking zeker zal doorgaan. In hoofdstuk I is reeds gesteld dat dit gebied steeds meer het karakter van een forensengebied zal krijgen.

11. Wat betreft de bestemming van het gebied geldt wel in zeer sterke mate dat de toekomst nog onzeker is. In hoeverre Hoorn in dit gebied zal doordringen staat nog niet helemaal vast. Mede gezien de "kleinschaligheid" waarin de fruitteelt- en/of glastuinbouwbedrijven in de oude kern (de Bangert) voorkomen en gezien de ongunstige perspectieven die er op korte termijn bestaan, lijkt ruilverkaveling hier praktisch onbegonnen werk. Vanuit landbouwkundig oogpunt bezien zijn grote groepen bedrijven in het gebied perspectiefloos en hebben nauwelijks alternatieven. Men kan wel stellen dat het gebied voor de land- en tuinbouw verloren gaat. Voor veel agrariërs in het gebied - zeker in de oude kern - zou uitkoop door Hoorn een gunstige oplossing voor hun problemen betekenen. Overigens is voorlopig de uitbreiding van Hoorn niet in de oude kern gepland.

12. Het zou aanbeveling verdienen via nadere studie te onderzoeken hoe aan de Bangert een niet-agrarische bestemming gegeven kan worden. Van de kleinschaligheid van de bedrijfjes zou daarbij gebruik kunnen worden gemaakt. Dit laatste zou mede kunnen bewerkstelligen dat het gebied toch een landschappelijk aantrekkelijk aanzien behoudt. Te denken is aan de groeiende behoefte aan een z.g. "tweede woning" en aan de toenemende belangstelling van z.g. "beter gesitueerden" uit de stad voor het permanent buiten wonen.

BIJLAGE

- De indeling naar bedrijfstype onderscheidt de A-+B-bedrijven in :
- fruit- en glasbedrijven: zonder melkvee, zonder bollenteelt, met ≥ 1 ha fruitteelt;
 - fruitbedrijven: zonder melkvee, zonder bollenteelt, zonder glasteelten, eventueel met wat akkerbouw of groenteteelt;
 - glasbedrijven: zonder melkvee, zonder bollenteelt, zonder ≥ 1 ha fruitteelt, eventueel met wat akkerbouw of groenteteelt;
 - veebedrijven: zonder bollenteelt, zonder ≥ 1 ha fruitteelt, zonder glasteelten, eventueel met wat akkerbouw of groenteteelt;
 - bollenbedrijven: zonder melkvee, zonder glasteelten, zonder ≥ 1 ha fruitteelt, eventueel met akkerbouw of groenteteelt.
- Overige bedrijven met melkvee.
Overige bedrijven zonder melkvee.